

Z MYŚLĄ O PRZYSZŁOŚCI

UCZELNIANA OFICYNA WYDAWNICZA W OKRESIE 1946–1955

CZ. 1

Inicjatywy wydawnicze nowo utworzonego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej pochodzą już z początku roku 1945. Zachowało się datowane na 22 lutego 1945 r. pismo władz Uczelni w sprawie wydania przez Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik” w Warszawie skryptu z mikrobiologii, napisanego przez prof. Ludwika Hirszfelda. Ta 250-stronicowa książka miała być wydrukowana w nakładzie 500 egzemplarzy.¹ Prof. Gabriel Brzęk wskazał, że „zbieranie i opracowywanie materiałów rozpoczęto już w 1945 roku” z myślą o czasopiśmie naukowym, jakiego funkcjonowanie miało zostać zainaugurowane w pekawuenowskim Lublinie.²

Jako pierwsze zaczęły się jednak ukazywać druki niezbędne w organizacji procesu kształcenia. 15 kwietnia 1946 r. drukarnie „Sztuka” oraz Spółdzielnia „Czytelnik” Oddział w Lublinie prolongowały UMCS oferty druku spisu wykładów w roku akademickim 1945/1946. W sierpniu prof. Feliks Skubiszewski, z upoważnienia rektora Henryka Raabego, pilutował sprawę zaliczki dla kierownika drukarni „Sztuka” z przeznaczeniem na druk spisu wykładów w roku akademickim 1946/1947.³

Świadectwem okrzepnięcia struktury UMCS oraz intensyfikacji procesów badawczych stało się coraz powszechniejsze przekonanie, zarówno w środowisku naukowym, jak i mecenatu politycznego, o potrzebie umożliwienia naukowcom w miarę szybkiego ogłoszenia wyników własnych badań, jak też ich popularyzacji. Miał powstać organ, który stanowiłby dla świata materialny dowód, że „żyje polska nauka i że rozwija się w nowych, najbardziej dla siebie pomyslnych,

choć trudnych warunkach”⁴ (czytaj również: nowa władza działa sprawnie).

10 maja 1946 r. dziekan Wydziału Przyrodniczego UMCS prof. Jan Mydlarski zgłosił pod obrady Senatu projekt edytowania „stałego wydawnictwa UMCS pt. Rocznik Uniwersytetu MCS”⁵. „Trudno nawet ustalić, od kogo wyszła [ta] inicjatywa – czy od Rektora Henryka Raabego, czy od kogoś innego”⁶ – napisał ostrożnie Zdzisław Raabe, syn Henryka, ówczesny docent, wkrótce profesor i kierownik Katedry Zoologii i Parazytologii UMCS, redaktor naczelny annałów w latach 1949–1953. Jadwiga Strawińska, pierwszy kierownik redakcji wykonawczej „Rocznika”, małżonka prof. Konstantego Strawińskiego, prorektora naszej Uczelni z lat 1945–1947, przypisuje również zasługę inicjatywy editorskiej pierwszemu rektorowi UMCS oraz gronu profesorów zaproszonych do współpracy w tworzeniu tej szkoły wyższej.⁷

Jeszcze w maju 1946 r. Senat UMCS powierzył prof. Mydlarskiemu, jako pierwszemu ▶

szefowi lubelskiego czasopisma uczelnianego, zadanie utworzenia redakcji naukowej i wykonawczej. Według red. Strawińskiej to jednak prof. Zdzisław Raabe stworzył zarówno koncepcję organizacyjną, jak i plan funkcjonowania komórki realizacyjnej.⁸ 21 maja 1946 r. zostało skierowane do kierowników zakładów uniwersyteckich pismo o przystąpieniu Uczelni do pracy nad pierwszym tomem „Rocznika UMCS”, „obejmującego prace naukowe całego zespołu pracowników UMCS. [...] W związku z czym proszę o nadesłanie prac w postaci gotowej do druku na ręce prof. dr. J. Mydlarskiego”⁹.

Podczas sierpniowego zebrania inaugurującego prace redakcji podjęto decyzję o publikowaniu czasopisma „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” („Roczniki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej”). Annały miały być wydawane w sześciu sekcjach odzwierciedlających sześć podstawowych dziedzin ówczesnej aktywności naukowej naszej Uczelni, a mianowicie: 1) matematyki, fizyki, chemii, astronomii; 2) geografii, geologii, mineralogii i petrografii; 3) nauk biologicznych; 4) nauk medycznych i weterynarii; 5) nauk rolniczych; 6) nauk filozoficznych i humanistycznych. Poniechano na szczęście formułowanej w okresie organizacyjnym myśli o wydawaniu pisma omnibusu, „obejmującego cały dorobek UMCS”¹⁰, czyli mało ambitnego miszmaszu artykułów naukowych bez podziału na dyscypliny. Publikacje miały osiągać odpowiedni poziom naukowy, a tomy planowaną objętość roczną oraz długoletnią ciągłość.¹¹ W ten sposób otworzyła się przed lubelskim środowiskiem akademickim panoramiczna perspektywa naukowo-czasopiśmienna.

Zachowało się pochodzące z tego okresu pismo UMCS skierowane do Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk w Lublinie, zawiadamiające o przystąpieniu do publikacji rocznika, z wyszczególnieniem dziedzin naukowych oraz osoby odpowiedzialnej.¹² Już 3 września 1946 r. Senat UMCS zwrócił się do Dyrekcji Centralnego Zarządu Państwowych Zakładów Graficznych w Łodzi z prośbą o „przyznanie Uniwersytetowi przydziału jakiejś poważniejszej drukarni polskiej. [...] Uniwersytet pragnie, na zasadach przedsiębiorstw państwowych wzgl. spółdzielczych, otworzyć drukarnię

Redaktor „Annales” w l. 1949–1953 – prof. Zdzisław Raabe (l. 60. XX w.). Zdjęcie uzyskane dzięki uprzejmości prof. Anny Skorupskiej

uniwersytecką dla celów naukowych. Równocześnie prosimy o przydział czcionek znajdujących się w ponemieckich drukarniach w Bolesławcu”¹³. Te starania zakończyły się niepowodzeniem.

W listopadzie 1946 r. powstała w UMCS Komisja Wydawnictw Naukowych pod przewodnictwem redaktora naczelnego prof. Mydlarskiego – i właśnie ta data może zostać uznana za początkową w biogramie oficyny wydawniczej, która przejęła swą nazwę od tytułu mającego się ukazywać czasopisma. Wskazuje na to jednoznacznie Jadwiga Strawińska: „Wydawnictwo ciągle »Annales UMCS« powstało w listopadzie 1946 roku”¹⁴. W składzie Komisji, prócz prof. Mydlarskiego, znaleźli się wyznaczeni na kierowników poszczególnych sekcji profesorowie: Jan Mikusiński (sekcja A), Adam Malicki (sekcja B), Ludwik Fleck (sekcja D), Gabriel Brzęk (sekcja E) oraz docenci Zdzisław Raabe (sekcja C) i Tadeusz Tomaszewski (sekcja F).¹⁵

Komisja Wydawnicza zajęła się ponadto edycją podręczników: *Choroby wewnętrzne* prof. Jakuba Węgierki oraz *Rentgenologia kliniczna* prof. Czesława Murczyńskiego. Poza tym, postanowiono wydać pośmiertnie dzie-

ła prof. Jana Henryka Lubienieckiego. Drukowano też prace bazujące jeszcze na materiałach zebranych przed wojną lub podczas jej trwania.¹⁶

Z początkiem 1947 r. ukazał się w sekcji nauk o Ziemi (B) pierwszy tom annałów, a także zeszyty stanowiące zaczątek tomu sekcji biologicznej (C).¹⁷ Równoległe z pierwszymi działaniami edytorskimi czasopisma „Annales” zaczęto organizację funkcjonowania aparatu dystrybucji i wymiany. Powstał wówczas pierwszy spis pożądanych w barterowych transakcjach wydawnictw światowych, a także plan logistyki dystrybucji i wymiany.¹⁸

„Pierwsza partia wysyłki Annales UMCS odeszła w świat dnia 12 maja 1947 roku, pieczołowicie odniesiona na rękach przez Kierownika Biura Wydawnictw i z wielkim ładunkiem emocji przekazana pocztą” – wspominał z nieukrywaniem wzruszeniem Zdzisław Raabe.¹⁹ Wymianę bezdewizową tomów annałowych na periodyki zagraniczne prowadziło zorganizowane w 1947 r. – w bliskości redakcji naukowej i wykonawczej – Biuro Wydawnictw, kierowane przez Janinę Raabe. Według red. Strawińskiej, pół roku po tym, jak Biuro rozpoczęło pracę, „[...] liczba instytucji naukowych z zagranicy, które wyraziły zgodę na wymienianie swych wydawnictw za »Annales UMCS«, przekraczała 500. Liczba ta świadczy o sprężystości i inicjatywie ówczesnego kierownictwa Biura [...] – szczególnie w zestawieniu z liczbą personelu [...], który składał się wówczas początkowo tylko z kierownika – p. Janiny Raabe i nieco później z jednej jeszcze siły biurowej”²⁰.

7 października 1947 r. na zebraniu Komitetu Redakcyjnego „Annales” postanowiono rozpocząć wydawanie serii „Monografie i podręczniki”, co należy traktować jako lubelską próbę ominięcia – przez władze Uniwersytetu i zarząd Wydawnictwa – centralnego monopolu publikacji książkowych. Ustalono, że będą drukowane *Patologia nagłej śmierci* prof. Stanisława Mahrburga, *Zoologia kręgowców* prof. Janusza Domaniewskiego i *Podstawy fitosocjologii* prof. Witolda Sławińskiego. Zdążono opublikować tylko *Patologię* i *Podstawy fitosocjologii*, a działalność ta została zawieszona.²¹

Podjęto w tym czasie dalsze starania o przydział drukarni, tym razem w odniesieniu do

lubelskiej oficyny drukarskiej J. Pietrzykowskiego mieszczącej się przy ul. Kościuszki 4. Nie przyniosły one właściwych rezultatów, gdyż już 7 marca 1947 r. władze ministerialne wskazały Uczelni, że ma możliwość składania zleceń na druk w Poznaniu, Krakowie i Wrocławiu. Uniwersytet podjął w związku z tym zabiegi o uzyskanie przez lubelską drukarnię przydziału antymonu i cyny, potrzebnych do odnowienia stopu linotypowego.

W listach skierowanych 15 marca 1948 r. przez rektora Raabego do Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych w Katowicach oraz Izby Przemysłowo-Handlowej w Lublinie znajdujemy następujący zapis: „Uniwersytet jest w wysokim stopniu zainteresowany usprawnieniem pracy Drukarni, gdyż drukują się w niej wydawnictwa Uniwersytetu, a w szczególności »Annales Universitatis MCS«. [...] Wydawnictwo to, rozsyłane do około 500 instytucji naukowych całego świata, jest wydawane z funduszków Prezydium Rady Ministrów oraz Ministerstwa Oświaty i sprawa jego wydawania jest całkowicie zależna od sprawnej pracy drukarni Pietrzykowskiego”²².

Już około połowy roku 1948 władze partyjno-rządowe doszły do wniosku, iż należy odwołać niepokornego socjalistę prof. Henryka Raabego z funkcji rektora UMCS. 6 sierpnia 1948 r., tj. bezpośrednio przed wygaśnięciem 31 sierpnia kadencji rektorskiej na rok akademicki 1947/1948, zrealizowano ten zamiar. Na stanowisko rektora UMCS został mianowany prof. Tadeusz Kielanowski. W kontrolowanej przez władze prasie ukazały się artykuły zarzucające pierwszemu rektorowi UMCS tzw. tendencje odchyleniowe. 28 stycznia 1949 r. prof. Henryk Raabe został zmuszony do przejścia na emeryturę. Na początku 1949 r. przeniósł się z Lublina do Wrocławia red. naczelny roczników prof. Jan Mydlarski. Zaproponował on, by obowiązki redaktora naczelnego przejął prof. Zdzisław Raabe, pisząc w liście skierowanym do rektora: „Jego [Prof. Z. Raabego – L.M.] znajomość spraw drukarskich, wydawniczych oraz długoletnie doświadczenie w tych sprawach zarówno jako redaktora wydawnictw Muzeum Zoologicznego w Warszawie, jak i redaktora sekcji C »Annales« wysuwają go niewątpliwie na czoło wszystkich ewentualnych kandydatów. Prof. Z. Raabe zastępował mnie niejednokrotnie ▶

w charakterze Naczelnego Redaktora, miałem przeto okazję stwierdzić jego wysokie kwalifikacje w tym względzie”²³.

Kierownikiem Biura Wydawnictw „Annales UMCS” pozostała do roku 1951²⁴ Janina Raabe. W tym okresie coraz większą władzę nad UMCS zyskiwał narzucony rektorowi Tadeuszowi Kielanowskiemu prorektor prof. Józef Parnas, fundamentalistyczny stalinista związany z najwyższymi czynnikami partii komunistycznej, przy tym naukowiec o poważnym dorobku w dziedzinie weterynarii. To on wysyłał do władz listy szkalujące rektora Henryka Raabego, co mogło przyczynić się do usunięcia go ze stanowiska. I to on w roku 1949 doprowadził do tego, że następny rektor UMCS, prof. Tadeusz Kielanowski, po wielomiesięcznym unikaniu nieznośnego współpracownika, zdecydował się na wyjazd do Białegostoku. W ten sposób prorektor Parnas zdołał sprawować przez dwa lata funkcję p.o. rektora UMCS.²⁵

Wydawnictwo uczelniane stało się w owym okresie celem licznych ataków politycznych, przeprowadzonych m.in. przez prof. Parnasa²⁶, zmierzających do wzmocnienia przejawów ideologii marksistowskiej i sowieckości, choćby przez nakaz umieszczania streszczeń wyłącznie w języku rosyjskim, a nie na przykład w języku rosyjskim i w języku zachodnim. Ogromnym utrudnieniem były wymogi cenzuralne. Każde drukowane słowo musiało być zaakceptowane przez działającego z polecenia władz dyspozycyjnego cenzora, realizującego ingerencję ideologiczną w ludzkie myślenie. Trudno to sobie dziś wyobrazić, ale wymogom cenzury politycznej podlegały nie tylko nauki historyczne, ekonomia czy geografia, ale m.in. matematyka analityczna, biologia molekularna czy chemia organiczna. Wystarczy tu wskazać nakaz powszechnego wprowadzania do obiegu publicznego tematyki miczurinowsko-łysenkowskiej. Wykorzystując jako narzędzie walki ideologicznej całkowicie błędne teorie Iwana W. Miczurina, przypisując człowiekowi zdolność do niemal dowolnego przeobrażania przyrody, stalinowski pseudonaukowiec Trofim D. Łysenko zaprzeczył istnieniu genów i uznał dziedziczną zmienność środowiskową za podstawowy czynnik przystosowawczy. Ten tzw. twórczy darwi-

nizm radziecki posłużył do indoktrynacji ideologicznej, woluntarystycznego rolnictwa prowadzącego do masowego głodu, próby wytworzenia zgodności wszelkiej nauki z marksizmem-leninizmem itp.

2 lipca 1949 r. na obradach Komitetu Redakcyjnego prof. Zdzisław Raabe jako redaktor naczelny poinformował zebranych, że „poczynił starania o otrzymanie czcionek rosyjskich, uważając drukowanie streszczeń w tym języku za słuszny gest kurtuazji, jakkolwiek streszczenia należy nadal drukować w językach kongresowych”²⁷.

Lech Maliszewski

1. M. Jędrzych, *Jak powstało Wydawnictwo UMCS*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 1992, nr 5, s. 10.
2. G. Brzęk, *Henryk Raabe 1882–1951*, Lublin 1983, s. 67.
3. Jędrzych, *Jak powstało...*, s. 10.
4. Z. Raabe, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, [w:] *10 lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1954, s. 41.
5. Archiwum UMCS, zespół „Wydawnictwo UMCS”. Dalej AUMCS, WU.
6. Raabe, *Annales Universitatis...*, s. 41.
7. J. Strawińska, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1964, nr 7/8, s. 130.
8. Strawińska, „*Annales Universitatis...*”, s. 130; zob. Z. Raabe, *op. cit.*, s. 42.
9. AUMCS, WU.
10. Z. Raabe, *op. cit.*, s. 41.
11. Por. tezy sformułowane przez Zdzisława Raabego w *Ibid.*, s. 42.
12. *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. 3 lata pracy 1944/45–1946/47*, Lublin 1947, s. 247.
13. AUMCS, WU.
14. Strawińska, „*Annales Universitatis...*”, s. 130.
15. *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. 3 lata pracy...*, s. 116; G. Brzęk, *Garść wspomnień. Powołanie Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej*, „*Kamena*” 1974, nr 24, s. 4; Z. Raabe, *op. cit.*, s. 44. Zob. też uwaga na ten temat w przypisie drugim tekstu pióra A. i G. L. Seidlerów, *Wydawnictwa*, [w:] *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej 1944–1979*, nakładem UMCS, (red.) W. Skrzydło, R. Orłowski, G. L. Seidler, Lublin 1979, s. 129.
16. K. Strawiński, *Z pierwszych lat istnienia Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1964, nr 7/8, s. 148.
17. Z. Raabe, *op. cit.*, s. 44.
18. *Ibid.*, s. 43.
19. *Ibid.*, s. 44.
20. Strawińska, „*Annales Universitatis...*”, s. 132.
21. A. i G. L. Seidler, *Wydawnictwa...*, s. 134.
22. AUMCS, WU.
23. *Ibid.*; Jędrzych, *Jak powstało...*, s. 10.
24. Strawińska, „*Annales Universitatis...*”, s. 132.
25. L. Maliszewski, *Rectoribus Universitatis Mariae Curie-Skłodowska in Memoriam*, Wyd. UMCS, Lublin 2011, s. 56–57.
26. Jędrzych, *Jak powstało...*, s. 10.
27. AUMCS, Protokoły Komitetu Redakcyjnego „*Annales*” UMCS.